

Infància i pobresa

ESCRITS PER DEBATRE, OPINAR I ACTUAR

QUÈ MÉS PODEM DIR SOBRE POBRESA I INFÀNCIA?
PER QUÈ HEM PENSAT, DEBATUT I ESCRIT?

Palau Macaya

Obra Social "la Caixa"

QUÈ MÉS PODEM DIR SOBRE POBRESA I INFÀNCIA? PER QUÈ HEM PENSAT, DEBATUT I ESCRIT?

1 L'opinió pública, la preocupació política i les pràctiques professionals	3
2 Hem oblidat les lectures integradores	5
3 Vells indicadors i esperes que fan mal	5
4 Estadístiques i burocràcies	7
5 Entramats oberts i flexibles d'atenció	8
6 Acumular accions indiscriminadament. L'ajuda per ofec	9
7 Documents que aspiren a ser compartits	10

Estic fart de tant llençar-nos a la cara el tema de la pobresa. És clar que hi ha pobresa. En la meva localitat s'ha detectat un 40 % de famílies pobres, però el que no diuen és que el 70 % són estrangers (...). Prou d'estadístiques falses, aconpleixin la llei i cadascú al seu país.

Opinions en línia de lector d'un diari en publicar-se un estudi sobre pobresa

Els últims dos anys i mentre ens reuníem en els seminaris de reflexió “La pobresa amb ulls d'infant”, han vist la llum pública nous i rigorosos estudis sobre la pobresa de la nostra societat, sobre l'empobriment de les infàncies o sobre els processos de marginació i exclusió que la recessió va provocant¹. Ens referim contínuament a les seves dades en parlar o escriure sobre el tema i sembla que són suficients. Per això, des de l'inici de les trobades hem planejat una mena de dubte estructural: què més podem dir? Què és el que hem de discutir, compartir i divulgar de manera diferent? Què més hem de dir si ja tenim moltíssima informació? Quina és la informació “nova” que hem de destacar per aconseguir i mantenir una preocupació mínima i raonable?

1 L'opinió pública, la preocupació política i les pràctiques professionals

No hem investigat més. No hem fet un resum integrat de tots els estudis. Però si, després de pensar, dialogar i compartir experiències, hem escrit ha estat per tres raons:

- 1 L'opinió pública sembla estar-hi immunitzada.
- 2 La sensibilitat política dominant no passa de càlcul electoral.
- 3 Els professionals que treballen amb els infants i adolescents veuen com l'emergència, la saturació i les retallades van empobrint el seu discurs, les seves propostes d'atenció.

Hem escrit perquè una part de l'opinió pública nega la igualtat dels infants; perquè bona part de les reaccions polítiques no passen de l'electoralisme; perquè una bona part de les respostes són cures pal·liatives en una realitat inevitable que sembla que cal acceptar.

1. Vegeu les referències documentals dels seminaris a...

Tot i que no es parla de tot (queden llacunes significatives) en comentar xifres, resultats o conclusions dels estudis sembla haver-hi un acord evident: aquestes indiquen que no podem continuar fent el mateix i que, si més no, és clar que un conjunt de drets dels infants estan sent vulnerats sistemàticament. Per a qui treballa entre infants, una xifra de pobresa, gran o petita, sempre és en primer lloc un indicador de com els adults acomplim o vulnerem els seus drets.

Sembla, però, que entre les dades i les pràctiques, entre els informes i l'atenció, hi ha un gran buit, falten peces que impedeixen convertir el saber en una bona guia de les pràctiques que cal dur a terme. El saber mateix té forats reflexius i, també, les respostes que a vegades genera aquest saber, parcial i esbiaixat, són inapropiades. Si hem reflexionat és perquè, com repetim contínuament, no val qualsevol anàlisi, no serveix qualsevol resposta.

D'entrada, la repetició de dades (cada vegada més greus) s'està convertint en una mena de "sacseig" periòdic espectacular de poc impacte real en l'opinió pública. Més enllà de mobilitzacions temporals, molt breus, de la sensibilitat social es tendeix al negacionisme (no són tants o no són els d'aquí) o al reduccionisme (els efectes són relatius). En un sector de l'opinió (com el del lector que esmentem al començament), els estudis fins i tot fan brollar les pitjors expressions de la segregació social. De manera explícita o més matisada i políticament correcta destaquen el convenciment que hi ha infàncies de diversa categoria. O, dit d'una altra manera, no naixem iguals en drets ni en possibilitats de somniar un futur similar. La infància, com les persones adultes, també pot ser discriminada.

A més, els estudis tampoc no semblen tenir incidència en la redefinició de les polítiques públiques. La pobresa que afecta els infants ha entrat ja a les categories de la realitat social inevitable, i amb aquesta lectura les respostes trigaran a sortir de la categoria de "cures socials pal·liatives".

Malgrat l'espectacularitat que les seves xifres puguin demostrar, els estudis que divulguem no semblen tenir impactes singulars en les polítiques aplicades.

Potser està tot dit però gairebé tot està per fer. Bona part del que diem s'ha de dir de diferents maneres. Bona part del que fem s'ha de fer de diferents maneres.

Necessitem una mirada conjunta, una comprensió de la realitat integradora. Necessitem una mirada conjunta, polièdrica i global sobre les respostes, un pensament comú sobre el que convé fer i allò que no hauríem de fer.

Tampoc no transformen les pràctiques professionals. No aconseguen que els responsables polítics facilitin i estimulin el dinamisme dels professionals. No es renova l'atenció amb formes actualitzades, adequades a l'emergència de les necessitats desateses i els malestars desestructuradors que provoquem.

2 Hem oblidat les lectures integradores

Potser està tot dit però tot (gairebé tot) està per fer. Bona part del que diem s'ha de dir de diferents maneres, canviar enfocaments, il·luminar zones intencionadament fosques. Bona part del que fem s'hauria de fer de diferents maneres.

Envoltats d'estudis, hem oblidat fer lectures integradores a partir d'una premissa: qui és l'infant o adolescent que està darrere d'una xifra? Nombres, indicadors, factors, conseqüències, efectes, augment, disminució, etc., ens ajuden a comprendre millor els rostres humans que atenem, eduquem, ajudem, acompanyem. Però hem de fer una lectura integradora que ens ajudi a comprendre i explicar millor la realitat, descriure el que fem i el que hauríem de fer amb coherència. Una lectura integradora, des de diverses perspectives professionals i des de diferents pràctiques i experiències, que eviti fer mal, que no fragmenti les seves vides i les carregui de nous estigmes.

3 Vells indicadors i esperes que fan mal

També debatem, escrivim i compartim perquè necessitem descobrir i saber més. Sabem poc perquè la realitat es mou i perquè la infància (sense adjectius) no és preocupació dominant enlloc. La realitat en la qual intervenim es belluga acceleradament i tenim dubtes que els esquemes que aplicàvem per interpretar-la fins ara siguin vàlids. O, si més no, que no siguin **permanentment vàlids**.

Acabem fent servir els esquemes de sempre per mirar una realitat que va canviant. No es té temps per dubtar, observar, pensar.

N'hi hauria prou, però, amb un exemple: serveixen els paràmetres que oficialment fem servir per definir el risc de desemparament quan l'arrel de la dificultat és un empobriment familiar greu? Sovint no queda temps per parar-se a pensar i no podem afegir a l'estrès professional derivat de la saturació i la impotència el patiment del dubte. Acabem fent servir els esquemes de sempre (indicadors de risc), aparentment segurs, i actuem (el nen no està ben atès, no podem pensar per què i hem de protegir). Sovint, encara és pitjor: la manca de recursos ens estalvia pensar i, a més, hem d'esperar per donar resposta.

No seria greu si pel mig no estigués el temps de l'infant, que té poca possibilitat d'espera i una immensa necessitat de ser escoltat i entès. Els seus moments oportuns i significatius necessiten respostes idònies en el moment adequat. Cadascun dels seus temps necessita les oportunitats, les eines i els estímuls corresponents, i no són temps que poden anar passant buits.

Hem d'assumir que, sovint, quan sembla que hem trobat les respostes, la realitat ens canvia les preguntes. La duresa i l'emergència a la qual hem de respondre i, especialment, la precarietat dels recursos no deixen temps a la reflexió. Tanmateix, no hauríem de contribuir a fer encara més fràgil la seva realitat personal o familiar. Tractant-se d'infants, hem de recordar que no se'n respecten els drets no tan sols quan no són atesos sinó quan als sistemes d'atenció no queda temps per observar les seves vides i pensar sobre com ha de ser l'acció adequada.

Un dels efectes de l'agreujament de les pobreses, velles i noves, és l'empobriment dels professionals. Per la duresa de les realitats que han d'atendre, per la manca de temps i per l'absència d'encàrrec dels seus responsables, no poden destinar temps a descobrir les noves necessitats o la cara nova, infantil, de les de sempre. No es poden parar a descobrir per a què acaben servint les respostes, quins efectes reals provoquen.

Velles i noves pobreses generen nous patiments (nous i vells símptomes). Tot bon professional intenta reduir-los (és obligatori estalviar patiments), evitar que es

Tractant-se d'infants, no se'n respecten els drets no tan sols quan no són atesos sinó quan els sistemes d'atenció no tenen temps per observar i pensar sobre l'acció.

produeixin. Esperar és dur i injust. Però el problema ve quan l'instrument disponible està pensat amb altres claus, quan reduir el patiment, per exemple, comporta activar els mecanismes de declaració de risc o desemparament. Tot suposant que tinguessin els recursos (també estan saturats) elevar a un altre nivell la resposta (internar, per exemple) complica molt més la resposta.

4 Estadístiques i burocràcies

A més, la multiplicació del formulisme del paper que s'està generant per a tot tipus d'ajudes (també de les que posen en marxa els programes socials d'entitats privades) genera un allargament de la distància amb la qual habitualment es presta atenció a les persones. Les formes burocratitzades i desconnectades de donar atenció impedeixen la proximitat necessària perquè l'ajuda esdevingui una sort d'acompanyament en temps de dificultat.

Tot i que les respostes de les administracions a l'espectacularitat de l'empobriment de les infàncies són exactament iguals de pobres i limitades, moltes segueixen, a sobre, una mena de mecanicisme quantitatiu que no té en compte les formes. Dit amb un exemple simple: si tenim més nois i noies que no acaben de menjar bé es proposa que diverses entitats donin més berenars, però per arribar a aquest nou menjar posarem en marxa un complex procés de sol·licitud (berenar amb expedient), o proposarem donar l'entrepà en un espai on cap nen aniria a menjar en condicions normals. Això sí, sempre podem dir a les memòries que un nombre més gran d'infants ha berenat bé a l'estiu.

La nena que no podrà anar d'excursió amb la seva classe perquè no té diners potser els acabarà aconseguint si la seva mare supera el recorregut que haurà de fer per obtenir-los. La beca de menjador la pagarà un ens (ConSORCI, Consell, etc.), però, com que no serà suficient, caldrà cercar també la finestra de serveis socials. Si aquests han exhaurit les seves bestretes, vindrà alguna ONG que ajudarà si tot falla. Serà qüestió que mares i fills aprenguin a fer la peregrinació de l'ajuda.

Les formes burocratitzades i desconnectades de donar atenció impedeixen la proximitat necessària perquè l'ajuda esdevingui acompanyament en temps de dificultat.

5 Entramats oberts i flexibles d'atenció

Hem pensat i hem escrit perquè necessitem una mirada conjunta (dels diferents professionals) amb una comprensió de la realitat integradora de diverses perspectives. Hem pensat, debatut i escrit perquè també ens cal una mirada conjunta, polièdrica i global sobre les respostes. Una mirada compartida, un pensament comú sobre el que convé fer i allò que no hauríem de fer (ni en temps electoral).

Quan els processos vitals de les persones es compliquen calen processos d'ajuda flexibles i no ampliació de processos burocràtics. Les dificultats complexes no necessiten ampliació de documentació sinó entramats de treball compartits, de treball conjunt.

Quan es tracta de qüestions de justícia social, la feina compartida consisteix a construir i mantenir oportunitats. No es tracta de posar en marxa nous protocols ni d'incrementar auditories que justifiquin que l'ajuda ha estat ben gastada. La noia que no pot anar d'excursió no necessita cap ajuda estranya, sinó ajuda a la seva escola perquè tot el seu alumnat tingui les mateixes oportunitats educatives i un treball conjunt per poder observar si l'empobriment familiar està comportant la pèrdua d'altres estímuls i experiències.

Professionals i responsables de les decisions no haurien de confondre la necessària i àgil resposta davant la crisi o l'emergència amb l'obligació de prestar sempre l'atenció adequada, pausada, lenta. Seria, més o menys, el que en el món de l'escola s'anomena "educació lenta". Una atenció respectuosa en la qual predominen formes estables i personalitzades d'ajuda i que el seu estil marqui també les respostes davant les urgències.

Quan els processos vitals de les persones es compliquen, es necessiten processos d'ajuda flexibles i no més burocràcia. No calen més protocols ni auditories sinó recursos per als espais normals en què es desenvolupa la vida de l'infant.

6 Acumular accions indiscriminadament. L'ajuda per ofec

La precarietat, la insuficiència i la inestabilitat dels recursos d'atenció a la infància han potenciat que l'atenció esdevingui una mena d'acció additiva, amb la qual s'intenta de diverses maneres que totes les necessitats d'un infant quedin finalment cobertes, sense importar gaire com. Sumem beques perquè es quedi al menjador. Li posem un taller de deures. Afegim alguna hora de ludoteca. Garantim que si més no bereni ja que no soparà. Mirarem que a les vacances no es quedi sense fer res... Fins i tot alguna entitat, com que la petita infància queda sense atenció, demanarà que a la cartera de serveis socials també es prevegi algun "centre obert" per als infants de 0 a 3 anys "de risc".

Les respostes als empobriments estan aconseguint augmentar la fragmentació en les respostes. Els infants que viuen en entorns empobrits i tenen la "sort" de ser atesos veuen com el seu món es fragmenta, es multipliquen les raons i les referències per obtenir allò que diuen que necessita tenir cada dia. El grup familiar veu com diversos professionals i recursos van ocupant-se del seu fill o filla, però no sembla possible que algú els ajudi perquè puguin fer de pares. Fins i tot, enmig de tanta "atenció", assumeixen que, ateses les noves dificultats, no poden o no saben fer-ho.

Per què no enfortim les famílies? O ampliem la capacitat educativa de l'escola? Un exemple: un taller de deures (més enllà de la validesa de posar deures) no hauria de ser una activitat escolar, ubicada dins de les respostes que l'escola posa en marxa per compensar, per exemple, les diferències familiars? Si ajudem una família a no perdre la seva capacitat educativa, no hauríem de fer-la competent per ocupar-se a la nit del seguiment de l'escola? Sembla que una reflexió mínima sobre el que fem per ajudar els infants quan el seu entorn s'empobreix hauria de passar per considerar primer com enfortim aquells espais o contextos clau que poden unificar i personalitzar les respostes.

Ajudar els infants quan el seu entorn s'empobreix hauria de passar per considerar primer com enfortim aquells espais o contextos clau que poden unificar i personalitzar les respostes.

7 Documents que aspiren a ser compartits

Hem pensat, debatut, compartit, escrit, perquè les situacions d'empobriment, si a sobre van acompanyades de retallades de recursos, de professionals i del seu temps, el que fan es portar al límit els recursos socials, posar al descobert la seva inadequació per ser veritablement útils a les persones i les seves dificultats actuals.

I, en aquestes situacions límit, augmenta la impotència dels professionals davant el patiment i l'empobriment injust dels infants a qui volen ajudar adequadament.

I tot això exigeix poder renovar les mirades, poder compartir en equip les incerteses, poder valorar si, fent el que fan, veritablement esdevenen professionals útils per ajudar les persones a canviar les situacions en les quals ha entrat injustament la seva vida.

El projecte **Reflexions: La pobresa amb ulls d'infant** és una iniciativa del Palau Macaya i CaixaProinfància

Organització: Palau Macaya

Direcció científica: Jaume Funes

Redacció: Jaume Funes a partir de les reflexions i debats dels seminaris "La pobresa amb ulls d'infant", coordinats per **Anna-Bel Carbonell, Marta Comas, Josep Torrico i Jordi Bernabeu**, que també han fet les seves aportacions a les redaccions finals.

Aquests agrupen temàticament i de manera lliure idees aportades per una seixantena de professionals, al llarg de vint-i-cinc trobades de debat. Igualment resumeixen idees de les recerques i informes sobre pobresa infantil apareguts en els últims dos anys.